

Zemes nozares var dot papildu pienesumu Latvijai

Ap 20% no lekšzemes kopprodukta rodas no zemes izmantošanas Latvijā, tāpēc lēmumu pieņēmējiem ir jāspēj pieņemt lēmumus, kuri vērsti ieguvumiem visai sabiedrībai, nevis atsevišķu nelielu interešu grupu vēlmēm.

Autors: Māris Ķirsons, LMSP

Tādi secinājumi skanēja Latvijas Mežu sertifikācijas padomes 10 starptautiskajā konferencē Ilgtspēja un resursi zemes pārvaldībā: sadarbība krīzes un pārmaiņu laikā. Zemes nozares ir nozīmīgs Latvijas resurss, kuru var izmantot dažādām vajadzībām, vienlaikus uz tās izaudzētais – lauksaimniecības produkti, koksne – kalpo kā nozīmīgs resurss apstrādes rūpniecībai, vienlaikus šis zemes komplekss ir nozīmīga tautsaimniecības sfēra, kas nodrošina darbavietas, nodokļu ienākumus un arīdzan mazina dažādus riskus.

Jādomā ar savu galvu

“Latvijas divas nelaimes ir pārregulācija, kad cenšamies pārņemt visu, ko vien iesaka, bet nedomājam ar savu galvu un šos ieteikumus neadaptējam Latvijas apstākļiem, kā arī pārspīlēta demokrātija, kad atsevišķu nelielu grupu iebildumu dēļ tiek nobremzēti sabiedrībai nozīmīgi projekti,” uzsvēra SIA Laflora valdes priekšsēdētājs Uldis Ameriks. Viņš norādīja, ka ļoti liela nozīme ir politikas un plānošanas dokumentiem. “Konkrētās teritorijas attīstībai būtiskākais dokuments ir teritorijas attīstības plāns, kuram jābūt skrupulozi izvērtētam, tādējādi nodalot tās teritorijas, kuras paredzētas ražošanai, no tām, kuras paredzētas citam – dabas aizsardzībai,” uzsver U. Ameriks. Viņaprāt, Latvijā ir jābūt tādiem normatīvajiem aktiem, lai varētu ātri pieņemt lēmumus un realizēt sabiedrībai nozīmīgas ieceres. “Zemes izmantošana – tā ir ne tikai resursu ieguve, kas ir labklājības pamats, bet arī valsts drošības pamats,” tā U. Ameriks. Viņaprāt, zeme ir resurss, un ne tikai tas, ko uz tās var izaudzēt, bet arī tas, kas atrodas zem zemes un kas atrodas virs zemes.

Koksnes ražošanai – tikai 53% no zemes

AS Latvijas valsts meži valdes loceklis Dagnis Dubrovskis norādīja, ka arvien lielāka nozīme tiek piešķirta bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, tāpēc uzņēmuma meža apsaimniekošanas mērķis – dabas aizsardzība ir 23,16% no apsaimniekotās platības. Koksnes ražošanai no meža – 62,1%, koksnes ražošanai ar vides nosacījumiem – 16,2% un dabai – 21,7% no meža. Savukārt no LVM kopējās apsaimniekojamās zemes mērķis koksnes ražošanai ir 53%, koksnes ražošanai ar vides nosacījumiem – 14%, dabai mežā – 19%, dabai ārpus meža – 7%, infrastruktūrai – 5% un 2% – pārējiem mērķiem ārpus meža un infrastruktūras.

Kopējā Latvijas mežu platība ir 1,73 miljoni hektāru, no kuriem AS Latvijas valsts meži apsaimniekošanā ir 1,59 miljoni ha, Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijai – nedaudz vairāk nekā 89 000 ha, mežu pētīšanas stacijai Kalsnava – nedaudz vairāk par 28 000 ha, Aizsardzības ministrijai – nepilni 19 000 ha un Izglītības un zinātnes ministrijai – teju 2500 ha.

Nekādu ierobežojumu nav 1,245 milj.

hektāru, kuri atrodas AS Latvijas valsts meži apsaimniekošanā, 3254 ha – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas, 22 518 ha – mežu pētīšanas stacijas Kalsnava, 7194 ha – Aizsardzības ministrijas un 2217 ha – Izglītības un zinātnes ministrijas valdījumā. “Iepriekšējās piecgades koksnes ieguves apjomi liecina, ka Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas un Aizsardzības ministrijas pārraudzībā esošajos mežos saimnieciskā darbība nav notikusi,” secināja D. Dubrovskis. Viņš atgādināja, ka kopējā ES nozīmes biotopu platība valstī, kas identificējama Meža valsts reģistrā, ir 489 070 ha, no kuriem ES nozīmes meža biotopi ir identificēti 334 597 ha platībā. 80% no ES nozīmes biotopiem atrodas uz valstij piederošām zemēm.

Par trešdaļu mazāk

2024. gadā LVM apsaimniekotajos mežos tika iegūti 7,44 milj. m³ koksnes, taču nākamajos desmit gados koksnes krāja, kura sasniegs galvenās cirtes un kopšanas cirtes parametrus, būs 127 milj. m³. D. Dubrovskis vērsa uzmanību, ka LVM apsaimniekotajos mežos koksnes ieguve tiek veikta vidēji vairākus desmitus gadu vēlāk pēc galvenās cirtes vecuma sasniegšanas – apsei šī starpība ir 39 gadi, priedei – 24 gadi, eglei – 22 gadi, melnhalksnim – 20 gadu, bērzam – 14 gadu.

“Cērtam vecākus kokus, kuri ir pārsnieguši normatīvajos aktos noteikto koku sugu galvenās cirtes vecumu,” norādīja D. Dubrovskis. Viņš atzina, ka ir veika modelēšana par ES Zaļā kursa un citu saistību izpildes ietekmi uz ikgadējiem koksnes ieguves apjomiem Latvijā, jo pašreizējo 13 milj. m³ vietā varētu iegūt nedaudz vairāk nekā 12 milj. m³, taču ir arī scenāriji, kuros iegūtās koksnes apjoms būtu 8,2–9,5 miljonu m³ apmērā.

“Tā ir milzīga ietekme ne tikai uz ekonomiku, bet arī uz darbavietām utt.,” atzina D. Dubrovskis. Viņaprāt, lai šo situāciju amortizētu, būs nepieciešams uz daudziem procesiem palūkoties citādi, nekā to darām pašlaik, un īstenot dažādus pasākumus – risinājumus. “Attīstīt integrētās meža apsaimniekošanas risinājumus, ieviest dinamiskās dabas aizsardzības sistēmas, palielināt kokaudžu ražību, pilnveidot meža apsaimniekošanas metodes, nodrošinot augšņu aizsardzību, izveidot ietekmes uz vidi kompensēšanas sistēmu uzņēmuma un klientu vajadzībām, attīstot dabas kredītu piedāvājumu,” uz jautājumu, kā kompensēt koksnes ieguves kritumu, skaidroja D. Dubrovskis. Viņš atzina, ka tāpēc nepieciešamas normatīvo aktu izmaiņas, dabas aizsardzības sistēmas modernizēšana, meža apsaimniekošanas noteikumu pārskatīšana, kā arī ietekmes uz vidi vērtēšanas normatīvu pilnveidošana. “Lai aizstātu fosilos resursus, ir jāpalielina koksnes produktu izmantošana būvēs,” tā D. Dubrovskis.

Nevar ignorēt 20% IKP ģeneratoru

AS Latvijas Finieris padomes priekšsēdētājs Uldis Biķis aicināja ne tikai izprast ģeopolitisko situāciju, kāda ir izveidojusies Eiropā, bet arī vienlaikus meža nozares iespējamo papildu pienesumu valsts budžetam. Meža nozare – mežsaimniecība un kokrūpniecība – šobrīd veido ap 6% no Latvijas IKP, kopā ar lauksaimniecību un citām bioekonomikas nozarēm tas jau rada ap 12% no IKP. Savukārt ar netiešo ietekmi saistītajās nozarēs – transportā, būvniecībā, izglītībā un citās – kopā jau ap 20% no IKP rodas no zemes izmantošanas Latvijā. Faktiski Latvijā katrs piektais eiro rodas no zemes apsaimniekošanas. “Latvijā priecājamies par koka renesansi arhitektūrā, vienlaikus moderniem produktiem ir nepieciešama pieeja ilgtspējīgiem resursiem un ilgtspējīga zemes izmantošana, taču diemžēl desmit gadu laikā šo jautājumu neesam atrisinājuši,” atzina U. Biķis. Viņš uzsvēra, ka attiecīgs lēmums būs agrāk vai vēlāk jāpieņem. “Tad, kad Eiropas Savienībā tika pieņemti lielie lēmumi, vairākiem nozares līderiem bija

sajūta, ka beidzot būs zemes dalījums (10% stingrā aizsardzībā, 20% multifunkcionālai izmantošanai un 70% produktīvi zinātniski saimnieciski izmantojami) un arī Latvijā šī pieeja tiks īstenota, kad viens otram palīdzēsīm, nevis traucēsīm,” tā U. Biķis. Viņš arī atgādināja, ka šodien salīdzinājumā ar laiku pirms vairākām desmitgadēm dabas vērtības ir daudz sarežģītākas un komplicētākas, vienlaikus šodienas reālajai situācijai neatbilstoši – novecojuši – normatīvie akti būtībā spiež koksni sapūdtēt mežā. “Tādējādi vairojam bioloģisko daudzveidību, tostarp dzīvotnes kukaiņiem utt., bet jautājums ir, cik daudz tādas vēlamies un kādu redzam ainu nākotnē,” tā U. Biķis.

Sapūšanai atstājam arvien vairāk

Meža resursu monitoringa dati rāda – kopējā koksnes krāja Latvijā ir 671,5 miljoni m³, bet atmirušās koksnes daudzums sasniedz 64,1 milj. m³. Pēdējo 16 gadu laikā atmirušās koksnes daudzums palielinājies par 7,7 miljoniem m³ jeb 13,7%. U. Biķis jautāja, vai nākotnē šīs atmirušās koksnes apjoms turpinās pieaugt, vēl jo vairāk tāpēc, ka Latvijā palielināsies veco mežu daudzums. Ļoti daudz egļu audžu tika stādīts pēc vētrām padomju laikos, tāpēc nākotnē šādu audžu (pēc valdaudzes) platību apjoms hektāros būs teju divas reizes lielāks, nekā tas ir pašlaik.

“Cik no šajās audzēs izaugušā nonāks kokapstrādē un tiks izmantots pievienotās vērtības radīšanā un cik no tā paliks (sapūs) mežā?” jautāja U. Biķis. Viņaprāt, ja lēmumu pieņēmējiem ir vēlme dot tiesības pašiem meža īpašniekiem pieņemt lēmumus, tad nozarei ir jābūt gatavai pieņemt attiecīgos koksnes resursus. Vienlaikus pēdējos gados bojājumu dēļ nozāgētās koksnes apjoms ir būtiski pieaudzis, bet no tās var iegūt lielākoties enerģētisko koksni, kurai nekādas lielas pievienotās vērtības nav.

Malkas vairošana nekādu būtisku pienesumu ne sabiedrībai, ne valsts budžetam neradīs. Tāpēc, lai šo jautājumu risinātu, ir nepieciešama lēmumu pieņēmēju izlēmība un atbildība – veco egļu audžu nomaiņa ar jaunām, produktīvākām mežaudzēm, mistraudžu veidošana tām piemērotos apstākļos, kas tādējādi ļautu sasniegt gan ekonomiskos gan ekoloģiskos mērķus. U. Biķis arī aicināja salīdzināt minimālo koku ciršanas vecumu – priedei klimatiski vēsākajā Zviedrijā tie ir 60 gadi, Igaunijā – 90 gadi, bet Latvijā – 101 gads, eglei Zviedrijā – 45 gadi, Igaunijā – 60 gadi, bet Latvijā – 81 gads, bērzam Zviedrijā – 35 gadi, Igaunijā – 60 gadi, bet Latvijā – 71 gads. Turklāt ir jāņem vērā, ka

Somijā un Norvēģijā koku ciršanas vecums nav noteikts un tas ir ikviena meža īpašnieka lēmums, kad veikt koksnes ieguvī.

“Tikai tad, kad īpašniekam ir brīvība lēmumu pieņemšanā, varam iegūt vislabāko rezultātu visiem – gan īpašniekam, gan kokapstrādei, gan valstij (budžetam),” tā U. Biķis. Viņš norādīja uz jaunajiem trijiem pīlāriem adekvātai konkurētspējai – veiktspēja, ilgtspēja un drošība. U. Biķa ieskatā šobrīd ir iespēja mobilizēt Latvijas mežu resursus, un, ja to īsteno, tad ir iespēja saražot pievienoto vērtību vairāk nekā viena miljarda eiro apmērā un tādējādi paaugstināt tautsaimniecības līmeni. “Lai to īsteno, ir vajadzīga politisko lēmumu pieņēmēju griba pieņemt attiecīgus lēmumus,” uzsvēra U. Biķis. Viņš atzīst, ka Latvijai ir iespēja kooperēties ar Ziemeļvalstīm, kur arī ir runa par pievienotās vērtības radīšanu, resursu mobilizāciju.

Cietā rieksta uzdevums

Zemkopības ministrijas Meža departamenta direktors Āris Jansons norādīja uz 2025. gada Eiropas Revīzijas palātas ziņojumu, kas rāda, ka kumulatīvā inflācija 2019.–2027. gadā vidēji ES tiek lēsta ap 33%, bet Latvijā – tuvu 50%, kas nozīmē pirktspējas sarukumu ES līmenī un jaunu prioritāti – aizsardzību, kurai tiks novirzīti būtiski līdzekļi.

“Tas nozīmē, ka mums būs vairāk jāpaļaujas uz saviem resursiem, lai ne tikai noturētu tautsaimniecību, bet arī sasniegtu Ekonomikas ministrijas izvirzīto ambiciozo mērķi līdz 2035. gadam dubultot Latvijas IKP, kas nozīmē ikgadējo pieaugumu vismaz 8% līmenī,” tā Ā. Jansons. Viņš norāda, ka tas var notikt uz to nozaru rēķina, kurās tiek veiktas investīcijas. “12 kokapstrādes uzņēmumu investīciju rezultātā pamatlīdzekļu vērtība divos gados ir pieaugusi no 273 līdz 425 miljoniem eiro,” skaidroja Ā. Jansons. Viņš norādīja, ka investīciju nodrošināšanai nepieciešami stabili prognozējami nosacījumi attiecībā ne tikai uz nodokļu politiku, bet arī resursu pieejamību. “Ik pa laikam var novērot situāciju, kur cilvēkiem izdevies radīt neloģisku ainu – zaļā akmeņogle un nezaļais koks – un piedāvāts samazināt koksnes izmantošanu, kaut arī klimata pārmaiņu pamatā tiek vainoti cilvēku pārmēru izmantotie fosilie resursi,” uz paradoksālo ainu norādīja Ā. Jansons. Viņaprāt, izmaiņas normatīvajos aktos būs jāveic, lai daļu mežsaimniecības varētu pārorientēt uz alternatīviem ienākumu veidiem – oglekļa un dabas kredītu tirdzniecību, tiklīdz tā būs pieejama, tāpat jāizlīdzina konkurētspēja ar kaimiņvalstīm. “Ir jādomā par ES meža biotopu

stāvokli, taču tas nebūs vienkārši, jo šādu biotopu ir daudz (vairāk nekā 335 000 ha), un ir izvirzīti augsti kritēriji, jo ir boreālie meži vairāk nekā 100 000 ha platībā, un, vērtējot struktūras un funkcijas, 82% ir labā stāvoklī (62% izcili un 20% labi), bet vērtējums – nelabvēlīgs,” tā Ā. Jansons. Viņš skaidro, ka tas tikai norāda uz priekšnoteikumiem, lai panāktu uzlabojumu, kad nemainās kopējā biotopu platība un tiek izmantoti risinājumi, kas ir vienkārši mašinizējami, kā arī finansiāli izdevīgi vai neitrāli, lai nodrošinātu iespējas pasākumus veikt meža īpašniekiem, kuriem ir maz naudas, vienlaikus pieejamos resursus izmantot lietderīgāk – pētniecībā, risinājumu izstrādē, monitoringā. Ā. Jansons norādīja, ka joprojām Latvijā ir pietiekami lielas platības, kurās biotopu stāvoklis tiek raksturots kā nezināms.

Labākie rādītāji intensīvai mežsaimniecībai

“Mežsaimniecībai ir spēcīga ietekme uz citām, jo īpaši – transporta, tirdzniecības, nozarēm,” veiktā pētījuma Latvijas mežu nozares attīstības ekonomiskie un sociālie aspekti datus atklāja Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes pētnieks Mārtiņš Danusevičs. Viņš norādīja, ka, analizējot labākos ekonomiskās izaugsmes scenārijus, vislabākos rezultātus rāda intensīvas mežsaimniecības scenārijs, kamēr zaļā darījuma scenārijs – nozares saraušanos. Interesanti, ka kopumā intensīvā mežsaimniecība ilgtermiņā varētu nodrošināt lielāku CO₂ piesaistes pakāpi salīdzinājumā ar citiem scenārijiem. Tika secināts, ka Zaļajam kursam nav skaidru ekonomisko ieguvumu un tas ir nedaudz mazāk izdevīgs nekā ierastā saimniekošana, savukārt apmežošana var radīt ievērojamu bruto pievienoto vērtību. Pētījums rāda, ka vienlaikus Zaļais kurss (pareizāk – Zaļais darījums...) varētu sniegt ekoloģiskus ieguvumus, bet cena šķiet nesamērīga. Ieguvumi nešķiet tik labi kā zaudētā ekonomiskā izaugsme. Lielāka mežu subjektīvā vērtība ir kompromiss ar ekonomiskajiem ieguvumiem. Ekonomiskās izaugsmes zudums šķiet ievērojami lielāks nekā atpūtas vērtības zudums.

Lai kaut ko iegūtu, kaut kas jāzaudē

“Plānošanā esam meistari, jo mežsaimniecībā Latvijas valsts mežzinātnes institūts Silava ir piedāvājis vairākus desmitus variantu, kā Latvijā varam sasniegt mērķi – meža ražību paaugstināt par 25%, tikai ar šo ieceru īstenošanu nav īsti labi sekmējies,” atzina Latvijas Kokrūpniecības federācijas izpilddirektors Artūrs Bukonts. Viņš norādīja,

ka ekonomika sākas tur, kur ir ierobežoti resursi un nepieciešamība plānot to izmantošanu. Ikkatra izvēle nozīmē atteikšanos no kaut kā cita, jo vienu un to pašu koku nevar vienlaikus atstāt mežā un izmantot produktu ražošanai. “Domnīcas Metabolic pētījumā secināts, ka no esošās koksnes plūsmas ir diezgan daudz resursu, kurus varam izmantot atkārtoti, gan tos reciklējot, gan atrodot jaunus pielietošanas mērķus, taču nepalielinot mežizstrādes apjomus un koksnes plūsmu no mežiem,” skaidroja A. Bukonts. Viņš norādīja uz pētnieku secināto, ka var paildzināt koka produktu dzīves ilgumu, kā arī iespēju atkārtoti izmantot koksnes izstrādājumus, piemēram, būvkonstrukcijās.

Uzticēšanās un efektivitātes faktors

Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes finanšu prorektors Linars Sisenis pauda vairākus novēlējumus gan pašai meža nozarei, gan lēmumu gatavotājiem un pieņēmējiem, gan arī zaļajiem draugiem. “Novēlējums lēmumu pieņēmējiem, jo īpaši Zemkopības ministrijai, – neapstāties, turpināt iesākto cīņu ar birokrātiju, ar normatīvo slogu, kas tiek uzlikts mežsaimniekiem,” tā L. Sisenis. Viņš norādīja, ka latvieši ir kārtīgi darba darītāji un nav pamata šaubām, ka savus mežus varētu slikti apsaimniekot, tāpēc aicināja ļaut apsaimniekot mūsu mežus. “Novēlējums sabiedrībai, jo īpaši tās domājošajai daļai, – arvien vairāk un arvien skaļāk paust viedokli par to, ka meži ir jāapsaimnieko, ka tie ir jākopj, un tikai tad no mežiem varam iegūt gan koksni, gan nekoksnes vērtības, ka rezultātā iegūs tautsaimniecība un visa valsts kopumā,” turpināja L. Sisenis. Viņš visai meža nozarei novēlēja būt efektīvai. “Mūsdienās efektivitāte kokapstrādē vairs nav sekundēs, bet gan sekundes simtdaļās, taču mežsaimniecībā efektivitāte ir meža apsaimniekošanas cikls, ko esam būtiski saīsinājuši. Efektivitāte ir tas, cik lielu finansiālu ieguvumu gan nekoksnes vērtībās, gan kubikmetru izteiksmē gūstam no mežiem,” uzsvēra L. Sisenis. Tieši tāpēc viņš aicināja visus strādāt efektīvāk. “Novēlējums mūsu zaļajiem draugiem – aicinu saprast, ka ilgtermiņā arī jūsu labklājība ir atkarīga nevis no tā, cik šodien saskaitīsim reālus vai fiktīvus biotopus, cik daudz mūsu mežus pārskaitīsim aizsargājamajos mežos, bet gan no tā, cik spēcīga būs tautsaimniecība Latvijā, jo tikai no tās ir atkarīgs naudas (nodokļu) pienesums valsts budžetā, tas ir avots visai valstij (sabiedrībai) nozīmīgu un nepieciešamu pakalpojumu finansēšanai,” tā L. Sisenis.